

Mürsel İravanlı,
Yazıcı-publisist,
M. Qorki adına
Beynəlxalq
mükafat laureati
Gəncə şəhəri

(əvvəli ötən sayıımızda)

Qeyd etmək lazımdır ki, Ağa Məhəmməd xanın yürüşündən sonra gürcü qoşunları hələ də özlərinə gəlməmişdilər. Tarixi ədəbiyyatda o zaman Gəncəyə gələn gürcü qoşunlarının əksəriyyətinin ayaqyalın ve silahsız olması barədə məlumat vardır. Müttəfiqlər buna laqeyd qala bil-məzdilər. Qarabağlı İbrahim xan Ümmə xan imkanları dairəsində Aleksandrın qoşunlarının zəruri ərzaq və silahla təmin olunması-na kömək etdilər.

Müttəfiqlərin qoşunları ilə Gəncə qoşunlarının ilk toqquşması hər iki tərəfdən böyük tələfata səbəb oldusa da, gəncəlilər sayca daha çox olan düşmənin qarşısında tab gətirə bilməyib, qala divarlarının arkasında qorunmağa məcbur oldular. Gəncə qalasına sıyrılmış gəncəlilər düşmənə ciddi müqavimət göstərdikləri üçün mühasirənin müddəti qeyri-müəyyən vaxta qədər uzana bilərdi. Odur ki, müttəfiqlərin qoşunları düşməni mühasirədə saxlamaqla bərabər, ətraf kəndləri qarət etməyə başladılar.

Gəncədəki "Şah Abbas məscidi"ndəki kitabelin birində 1796-ci ildə gürcü qoşunlarının Gəncəyə hücum etdikləri zaman qarət yol verdikləri barədə məlumat vardır.

Lakin Ağa Məhəmməd xanın hückumundan sonra Gürcüstanın çox ağır vəziyyətə düşməşdi. Məhz bunun nəticəsi idi ki, Gəncənin ilkin mühasirəsi uzun sürmədi. Çünkü qoşunları sursatla təmin etmək üçün xəzinədə lazımi vəsait yox idi. Buna görə də II İraklı gürcü qoşunları Gəncədən geriye əyrişirəməcəbur oldu. Lakin o, Gəncə qalasından 1795-ci ildə Tiflisdə aparılan gürcü əsirlərini azad etmək fikrindən dönməmişdi. Çox ehtimal ki, gürcü qoşunları geri dönerək Cavad xanın əsir düşmüş oğlunu da elə bu məqsədlə İbra-

oldu, eyni zamanda Cavad xana Gürcüstan'dan getirdiyi 400 gürcü əsirini II İraklıya qaytarmağı təklif etdi. Cavad xan buna da əməl edəcəyinə söz verdi. Tezliklə İbrahim xan Cavad xanın oğlu, 10 nəfərə yaxın adamını girov götürüb, 10000 manat pul təzminat alıqdan sonra Gəncə ətrafindan qoşunlarını çəkdi.

İbrahim xanın müttəfiqi Ümmə xan Gəncəni tərk etməzdən əvvəl Cavad xandan qoşununun sayına görə hər adambaşına 40

simi qurtarmamış varislər arasında Kartli-Kaxetiya hakimiyyəti uğrunda qızığın mübarizə başlandı. Əsas mübarizə II İraklının oğlanları şahzadə Aleksandrla Georgi arasında gedirdi.

Qısa müddədə Georgi öz rəqiblərinə qalib gələrək XII Georgi adı ilə hakimiyyət başına gəldi. Bu hadisədən sonra Kartli-Kaxetiya çarlığının siyasi və iqtisadi cəhətdən xeyli zəiflədiyim görən şahzadə Aleksandr Cavad xanın yanına pənah gətirdi. Bu vaxt Cavad xan dövlət işlərində təcrübəsi az olan XII Georgidən vaxtı ilə zəbt olunmuş Azərbaycan torpaqlarından Borçalı və Şəmşəddili Gəncə xanlığına geri qaytar-

nu sübut edərək general Georgi-nin təklifini qəbul etmədi.

Bununla bərabər, Cavad xan ata-baba torpaqlarından olan Şəmşəddil barəsində onun işinə qarışmamasını Rusiya dövlətindən xahiş etdi. Cavad xan eyni zamanda Gürcüstan taxtına çıxmak üçün şahzadə Aleksandra kömək edəcəyinə də söz verib, tədbirlər görməyə başladı.

Lakin Cavad xan özünün hakimiyyətinin tehlükə altında olduğunu hiss etmirdi. Tiflisdə olan rus qoşunlarının Gəncəyə yürüş etmək planının məxfi hazırlanmasına baxmayaraq, bundan Kartli-Kaxetiya çarlığının xəzinədərini lösif xəbər tutub, bu barədə rəğbat

ci təhlükə və qəsdlərdən qorumaq, ikincisi və ən vacibi isə fərəsət düşən kimi Qara və Xəzər denizləri arasındaki torpaqların istilası vəzifələri qoyulmuşdu.

Sisyanov artıq 1803-cü ilin baharında Gəncə xanlığının işgalinə dair planlar hazırlayırdı. Gəncə yürüşündə iştirak edəcək 6 batalyon və 12 topdan ibarət qoşun Sisyanovun şəxsi rehbərliyi altında 1803-cü ilin noyabrın 20-də Tiflis yaxınlığında Soğanlıq kəndinə toplaşdı və noyabrin 22-də hərəkətə keçdi.

Noyabrin 29-da Şəmkirə yetişen Sisyanov Cavad xana təslim etmək tələbi ilə geniş bir məktub yollayır. Cavad xan rədd cavabı verdikdən sonra bu yazişmaya hələ bir ay davam edir.

Dekabrin 29-da Sisyanov sonuncu dəfə məktubla Cavad xana müraciət edir. Orada təslim şartları irəli sürüldürdü: Cavad xan və Gəncə əhalisi rus təbəəliyini qəbul etməli, qalada rus qarnizonu yerləşdirilməli, Cavad xan ilə 20 min manat xərac ödəməli, rus ordusu ərzaqla təmin olunmalı, Şəmşəddilə və onun əhalisinə münasibətdə hər hansı iddiadan el çəkməli, Cavad xanın oğlu Hü-

Sisyanov artıq 1803-cü ilin baharında Gəncə xanlığının işgalinə dair planlar hazırlayırdı. Gəncə yürüşündə iştirak edəcək 6 batalyon və 12 topdan ibarət qoşun Sisyanovun şəxsi rehbərliyi altında 1803-cü ilin noyabrin 20-də Tiflis yaxınlığında Soğanlıq kəndinə toplaşdı və noyabrin 22-də hərəkətə keçdi...

seynqulu xan Gürcüstana rus sərdarının yanına əmanət olaraq göndəriləmeli.

Nəhayət, 1804-cü ilin yanvarın 1-də Sisyanovun çağırıldığı hərbi şura Gəncə qalasına qəti həmlə gününü təyin etdi. Yanvar ayının 3-ü, müqəddəs Ramazan bayramının ilk günü sübə erkən rus qoşunları hücumu başladılar. Ruslar iki kolonna ilə hücum edirdilər.

Qanlı döyüşlərdən sonra Gəncə işğal olundu. Müqəddəs Ramazan bayramında şəhid düşən Cavad xan 1804-cü ilin yanvarın 5-də oğlu Hüseynqulu ağa ilə birlikdə Şah Abbas məscidi-nin həyatında torpağı tapşırıldı.

Beləlikdə, XVIII əsrin 80-90-ci illərində Gəncə xanlığı ilə Kartli-Kaxetiya çarlığı arasında gərgin siyasi münasibətlər olmuşdur. Daxili şəraitdən və xarici amillərdən asılı olaraq bu münasibətlər gah yaxşılaşmış, gah da kəskinleşmişdir. Lakin feodal dövlətləri başçılarının bu münasibətləri əsrlərdən bəri qapıbir qoşu yaşıyan Azərbaycan və gürcü xalqlarının dostluq əlaqələrinin gətirib çıxılmışdır. Bu proses indi də davam edir.

Başı balalı Gəncə

manat pul aldı.

Müttəfiqlərin qoşunları Gəncədən çəkilər-çəkilməz 7000 nəfərlik gürcü qoşunu yeniden Gəncə qalasına yaxınlaşdır onu mühasirəyə aldı. Lakin bu dəfə də mühasirəyə çox davam etmedi. Tezliklə Cavad xan gürcü əsirlərini qaytarıb, qalanı mühasirədən azad etdi. Çox güman ki, bunun müqabilində Cavad xan Tiflisdə əsirlikdə olan oğlunu geri almışdır. Lakin bu, II İraklı ilə Cavad xan arasında olan münasibətlərin normal hala düş-

mağı tələb etdi. Yenice taxta çıxmış dövlət işlərinə alışmamış XII Georgi Cavad xanla müharibə meydanında üzləşmək istəmədi. Ona görə də Cavad xana məktub vasitəsi ilə Şəmşəddilə Gəncəyə qaytaracağını bildirdi.

1801-ci ildə Gürcüstan Rusiya dövlətinin himayəsinə keçidiyindən və bununla əlaqədar olaraq, Tiflis xeyli rus qoşunlarının gəlməsindən sonra XII Georgi Gəncə xanlığına olan münasibətini tamamilə dəyişdi. Artıq Şəmşəddilə Gəncəyə qaytarıl-

bəslədiyi Cavad xana xəbər verdi. Onun 1803-cü ildə Cavad xana gürcü dilində yazdığı məktub "Qədim Gürcüstan" adlı farmlar, sənədlər və məktublar məcmuəsində dərc edilmişdir. İosif məktubun əvvəlində cesaret edib belə bir təklif etdiyi üçün qabaqcadan üzrxaqliq etmişdir. O, yazdı: "Uzun müddət biz bir-biri mizlə dost-yoldaş olmuşuq. Ona görə də istəmirəm ki, sənin xanlığın toplar altında qalib viran olsun. Özünə və ailənə yazığın gelsin. Əgər şəhərin açarını oğlunla və xanlığın hörmətli bir şəxsi ilə göndərsən, bununla özünü və ailəni sağ-salamat saxlamış olarsan. Sonra isə öz xanlığının idarəsini davam etdirərsən. Şəxsən mən dostcasına acizanə xahiş edirəm ki, dediyim kimi edəsen".

Lakin heç bir təhrik Cavad xanın iradəsini qıra bilmədi. Gəncə xanlığı ilə Rusiya dövləti və Gürcüstan arasındakı rəqabət kəskinləşərək müharibəyə çevrildi.

Bu arada Gürcüstanda asayışı bərqərar edə bilmədiyi üçün general Knorrinq P.D.Sisyanovla əvəz olundu. Rusiyanın yeni səndarı Sisişvili gürcü knyaz nəslindən idi. O, hələ 1796-ci ildə Zuvonov yürüşündə iştirak etmiş və Bakı qalasının komendantı olmuşdu. Sisyanovun təyini Rusyanın Qafqaz siyasetinin yeni meyllərindən xəbər verirdi, belə ki, onun qarşısında əvvəla, yenisi bərələşdirilmiş Gürcüstanı xari-

Əsas düşmənin geriye çəkilməsindən istifadə edən Cavad xan İbrahim xan və Ümmə xanın yanına öz nümayəndəsini göndərib, onlardan Gəncə qalasını tərk etməyi xahiş etdi. Bunun müqabilində Cavad xan İbrahim xana müharibə xərci və tabelik rəmzi olaraq girov verəcəyinə də söz verdi. İbrahim xan şərtə razı oldu, eyni zamanda Cavad xana Gürcüstan'dan gətirdiyi 400 gürcü əsirini II İraklıya qaytarmağı təklif etdi. Cavad xan buna da əməl edəcəyinə söz verdi. Tezliklə İbrahim xan Cavad xanın oğlu, 10 nəfərə yaxın adamını girov götürüb, 10000 manat pul təzminat alıqdan sonra Gəncə ətrafindan qoşunlarını çəkdi

him xanın razılığı ilə Tiflisə aparılmışdır.

Əsas düşmənin geriye çəkilməsindən istifadə edən Cavad xan İbrahim xan və Ümmə xanın yanına öz nümayəndəsini göndərib, onlardan Gəncə qalasını tərk etməyi xahiş etdi. Bunun müqabilində Cavad xan İbrahim xana müharibə xərci və tabelik rəmzi olaraq girov verəcəyinə də söz verdi. 1798-ci il yanvarın 11-də II İraklı vəfat etdi. Onun dəfn məra-

məsində səbəb olmadı. II İraklının emri ilə gəncəlilərin Tiflisdə və Kizixide olan malları müsadirə edilib Tiflisdə saxlanıldı. Sənədlərin birində qeyd olunur ki, II İraklı gürcü əsirlərinin Gəncədə qoyub getdikləri pulları Cavad xan geri göndərməyinə həmin malların Tiflisdə saxlanılmasını emr etmişdi.

1798-ci il yanvarın 11-də II İraklı vəfat etdi. Onun dəfn mera-

ması barədə heç bir söz ola bil-məzdi. Buna görə də Cavad xan 1802-ci ildə oğlu Uğurlu xanın başçılığı ilə Şəmşəddilə 500 nəfərdən ibarət qoşun dəstəsi göndərdi. Uğurlu xan buradan xeyli ailənin Gəncəyə köçməsinə nail oldu. Gürcüstanda olan rus qoşunlarının sərkərdəsi general Georgi Cavad xandan öz fikrindən əl çəkməyi təklif etdi. Lakin Cavad xan özünün haqqı olduğunu